

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра менеджменту

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
д.е.н., професор Кузнецова І.О.

- _____ 2019 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 073 Менеджмент
за темою:

**УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА НА
РИНКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ**

Виконавець
студент IV курсу ЦЗФН факультету

Корольов С.Є.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

к.е.н., ст.викладач

(науковий ступінь, вчене звання)

Гречкосій І.Д.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2019

ЗМІСТ

Зміст.....	2
Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні засади управління конкурентоспроможністю підприємства на ринку будівельних матеріалів.....	5
1.1. Поняття конкуренції та конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії.....	5
1.2. Економічні методи оцінювання потенціалу конкурентоспроможності підприємства на ринку будівельних матеріалів.....	14
Розділ II. Економічний аналіз стану господарської діяльності та конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» на ринку будівельних матеріалів за 2015-2018 р.р.	24
2.1. Загальна характеристика господарювання та аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності ПАТ «Іллічівський ЗБК».....	24
2.2. Сучасний стан конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» та порівняльний аналіз конкурентних позицій підприємства на ринку будівельних матеріалів в Одеській області.....	32
2.3. Система пропозицій та заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» на ринку будівельних матеріалів.....	53
Висновки.....	64
Список використаних джерел.....	68
Додатки.....	74

ВСТУП

Рівень економіки, економічної та національної безпеки держави Україна і стан ринку будівництва та будівельних матеріалів взаємопов'язані. Будівельна промисловість стикається більш ніж з 70 галузями, під час зведення новобудов використовується близько 300 найменувань різних матеріалів, створюються нові робочі місця, відбувається розвиток малого та середнього бізнесу, збільшується кількість податкових виплат. Будівельний ринок можна сміливо назвати рушієм економіки. Обсяг будівельної промисловості, екологічність будівельних матеріалів, якість продукції є індикатором інвестиційної активності. Непривабливі регіони залишаються економічно слаборозвиненими. В макроекономічному сенсі це шлях до занепаду. На ринок можуть прийти нові гравці, більшість з яких зарубіжні компанії, переведені на рейки досконалих стандартів. Тому, для недопущення катастрофи у будівельній галузі, задача підприємств - ґрунтовно оцінити ринкову ситуацію, обрати відповідні стратегії і здорові методи конкуренції. Це стосується поведінки як у загальнодержавному, регіональному сенсі, так і на рівні підприємства.

Мета дипломної роботи полягає в теоретичному з'ясуванні та розробці практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю підприємства на ринку будівельних матеріалів.

Для досягнення поставленої мети в роботі необхідно вирішити такі основні завдання:

- визначити сутність поняття конкуренції та конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії;
- дослідити особливості економічних методів оцінювання потенціалу конкурентоспроможності підприємства;
- дослідити основні фінансово-економічні показники діяльності ПАТ «Іллічівський ЗБК»;
- зробити порівняльний аналіз конкурентних позицій підприємства на ринку будівельних матеріалів Одеської області;

- сформулювати систему пропозицій та заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» на ринку будівельних матеріалів.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у сфері управління конкурентоспроможністю підприємства ПАТ «Іллічівський ЗБК» на ринку будівельних матеріалів.

Предметом дослідження є аналіз підвищення конкурентоспроможності підприємства за допомогою економічних методів оцінювання конкурентоспроможності.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальнонаукові методи. Зокрема, метод аналізу, порівняння, класифікації, статистичний метод, метод балів, метод теорії ефективної конкуренції, метод SWOT-аналізу.

Інформаційною базою дослідження виступають матеріали наукових досліджень вчених-економістів, статистична інформація ДССУ, бухгалтерська та фінансова звітність підприємства.

Автором визначено сутність понять конкуренції та конкурентоспроможності підприємства. За допомогою метода теорії ефективної конкуренції проведено аналіз рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК». Для більш детального висновку щодо оцінки конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» використано найпоширеніший матричний метод – метод балів.

Автором досліджено також можливості і загрози діяльності підприємства. За результатами SWOT-аналізу та класичною теорією стратегічного планування для розвитку ПАТ «Іллічівський ЗБК» запропоновано стратегію збереження, виявлені основні проблеми підприємства, запропоновано ряд заходів щодо підвищення конкурентоспроможності: підвищення фондівіддачі; зростання обсягів реалізації продукції; підвищення кваліфікації персоналу.

ВИСНОВКИ

Сутність конкуренції виявляється в наступних ознаках: націленість виробника на запити споживача, зростання ефективності виробництва, ліквідації неконкурентоспроможних підприємств, стимулювання зниження цін і підвищенні якості товарів.

Конкуренція, крім позитивних рис, багато в чому містить і негативні характеристики, які «виштовхують» з ринку неконкурентоспроможні підприємства, що призводить до формування більш високого рівня конкурентоспроможності

Конкурентоспроможність є комплексною характеристикою (здатністю) суб'єкта господарювання, що характеризує його можливість в будь-який момент і в межах своєї компетенції забезпечувати власні конкурентні переваги і прибутковість з урахуванням адаптації до постійно мінливих умов внутрішнього і зовнішнього середовища, а також вигідно відрізняють учасника ринку від конкурентів і дають ринкові переваги продукції, що випускається, або послуг, що надаються.

Існуючі методи та методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств суттєво різняться між собою та не позбавлені певних недоліків. Як показав проведений аналіз, жоден з методів не є універсальним для підприємства. Основний недолік всіх розглянутих методів полягає в їх обмеженості: або акцент робиться на якійсь одній групі факторів, що визначають конкурентоспроможності підприємства і, ґрунтуючись на результатах аналізу, дається висновок про рівень конкурентоспроможності всього підприємства, або метод надто складний і трудомісткий для використання на практиці.

ПАТ «Іллічівський завод залізобетонних конструкцій» найстаріший завод півдня України, був заснований у 1966 році.

Завод спеціалізується на випуску залізобетонних виробів (плити перекриття, сваї гідротехнічні, сваї каркасні, фундаментні блоки, перемички,

дорожні плити, бордюри, плити для огорожі, вкладки для монтажу ярусів стадіону).

Основними ринками збуту продукції заводу залишаються міста Одеса та Іллічівськ. Підприємство на пряму залежить від сезонних змін, оскільки виробництво та реалізація продукції у загальному стані здійснюється у весняно-літній період.

Головними партнерами та клієнтами ПП «Металодім», ПАТ «Одесаобленерго». Основними постачальниками (джерелами) сировини та матеріалів є: ТОВ «Цемент», ВАТ «Гайворонський спецкар'єр», ТОВ «Екогрін Інвест», ТОВ «Метінвест-СМЦс», ТОВ «Микитівський гранітний кар'єр».

ПАТ «Іллічівський ЗБК» - перспективне підприємство як з огляду на потужності, так і з огляду на стратегічне розташування, однак конкуренція в галузі із року в рік загострюється. Основними конкурентами ПАТ «Іллічівський завод ЗБК» є ТОВ «Великодолинський завод ЗБК» та ТОВ «Миколаївський завод ЗБВ».

Аналіз фінансово-господарської діяльності ПАТ «Іллічівський ЗБК» показав, що за останні роки обсяг виробництва залізобетонних конструкцій знизився на 974 тис. грн. або на 23,8%. Це пов'язано з нестабільним політичним та економічним становищем в країні. Також спостерігається зниження ділової активності підприємств.

В такій ситуації підприємство скорочує кількість працівників на 16,4%. Це вплинуло на зниження продуктивності праці на 7,84%.

Середньорічна вартість основних засобів зменшилась на 15,5%. Пояснити причину зменшення середньорічної вартості основних засобів можна зменшення нарахувань зносу, що пов'язано з вибуттям основних засобів підприємства. Це в свою чергу зумовило зменшення фондоддачі на 12,5%, навпаки фондоемність зросла на 11,03%, тобто вартість основних засобів підприємство використовуються неефективно.

Прибуток від основної діяльності у 2016 році знизився на 70% і склав 3 тис. грн., але у 2017 році досяг рівня 2015 року.

Фінансова незалежність підприємства зростає на 55,6%, коефіцієнт фінансування так само збільшився на 283,18%. Коефіцієнт співвідношення власного та довгострокового капіталу протягом аналізованого періоду зростає можна стверджувати, що підприємство має достатньо власних коштів для формування необоротних активів. Також спостерігається збільшення коефіцієнта маневреності власного капіталу Це позитивна тенденція.

Розраховані коефіцієнти ліквідності вказують на низький рівень абсолютної ліквідності, що вказує на нестачу у підприємства грошових коштів для покриття всіх своїх поточних зобов'язань. Інші показники протягом аналізованого періоду мають тенденцію до зростання.

Низький рівень рентабельності дозволяє стверджувати, що за аналізований період підприємство працювало неефективно.

Для успішного функціонування підприємство повинно бути конкурентоспроможним. За допомогою метода теорії ефективної конкуренції було проведено аналіз рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК». Так протягом аналізованого періоду рівень конкурентоспроможності підприємства досить низький та має тенденцію до зниження. Цей висновок також підтверджує порівняння рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» з двома основними конкурентами ТОВ «Великодолинський завод ЗБК» та ТОВ «Миколаївський завод ЗБВ».

Представлена методика має свої переваги та недоліки. Тому для більш детального висновку щодо оцінки конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» нами було використано найпоширеніший матричний метод – метод балів.

За результатами розрахунків можна зробити висновок про зростання рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» в період з 2015 по 2017 рік, але в порівнянні з конкурентами є низькою.

З метою виявлення причин негативної динаміки рівня конкурентоспроможності ПАТ «Іллічівський ЗБК» проведено аналіз аналіз зовнішній і внутрішніх чинників, а також можливостей і загроз діяльності підприємства. За результатами SWOT-аналізу та класичною теорією

стратегічного планування для розвитку ПАТ «Іллічівський ЗБК» має бути обрана стратегія збереження.

В результаті аналізу були виявлені основні проблеми підприємства та запропоновано ряд заходів щодо підвищення конкурентоспроможності:

- підвищення фондівдачі;
- зростання обсягів реалізації продукції;
- підвищення кваліфікації персоналу.

Як видно з розрахунків зростання фондівдачі відбувається досить низькими темпами, тому для підвищення конкурентоспроможності підприємство пропонуємо ряд маркетингових заходів для стимулювання збуту та збільшення обсягів реалізації.

Загальні витрати на впровадження маркетингових заходів складають 133,74 тис. грн., а економічний ефект - 155,3 тис. грн..

Загальні витрати від підвищення кваліфікації персоналу підприємства складуть 56,4 тис грн., а економічний ефект – 93,2 тис. грн..

В результаті проведення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності виручка підприємства збільшиться на 1428,76 тис. грн., собівартість продукції збільшиться 1180,26 тис. грн. або на 39%, а чистий прибуток збільшиться на 783,6%, що становить 78,36 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич А. М. Социальная сфера в условиях перехода к рынку / А. М. Бабич. – М. : Экономика, 1993. – 220 с.
2. Безугла, В. О. Конкурентоспроможність та аналіз існуючих методик її оцінки [Текст] / В. О. Безугла, І. І. Постіл // Економіка та держава. – 2007. – №11. – С. 33-35.
3. Бідник Н.Б. Математичні методи оптимізації конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук. спец. 08.00.11 / Н.Б. Бідник ; Львів. нац. Ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2007. – 18 с.
4. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.
5. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 7-е изд., доп. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.
6. Булах І. В. Конкурентостійкість підприємства як економічне поняття та його значення в галузі зв'язку. / І. В. Булах, Т. Б. Надтока // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – Вип. 80. – С. 156-161.
7. Булах І. В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства електрозв'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / І. В. Булах; Одес. нац. акад. зв'язку ім. О.С. Попова. – 2008. – 20 с.
8. Васютіна І.О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємств / І. О. Васютіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – № 5. – С. 114–118.)
9. Виханский О.С. Стратегическое управление: учебник / О.С. Виханский. – 2-е изд., пре раб. и доп. – М.: Гардарики, 2008. – 296 с.
10. Должанський І. З., Загорна Т. О. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2006. 384 с.

11. Еремин Я. Г. Сущность феномена конкуренции как экономической категории / Я. Г. Еремин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: portfolio.vvsu.ru/.../41A05972-F0BE-4B5C-AAD8-3F7612.
12. Ермолов М. О. Чем отличается конкурентоспособность фирмы от конкурентоспособности товара. Как продать товар на вашем рынке / М. О. Ермолов. – М. : Мысль, 1990. – 364 с.
13. Жовновач, Р. І. Теоретико-методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств [Электронный ресурс] / Р. І. Жовновач. – Кіровоград: КНТУ // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – С. 106-113. – Режим доступа: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/14.pdf.
14. Заика Ю. А. Сущность понятий «конкуренция» и «конкурентоспособность предприятия» / Ю. А. Заика // / Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія». – Харків, 2015. – Т. 21. – С. 383-395.
15. Зайцева Л. О. Аналіз сучасних методів оцінки конкурентоспроможності підприємства [Текст] / Людмила Олексіївна Зайцева // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; ред. кол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету —Економічна думка, 2013. – Том 14. – № 3. – С. 12-17.
16. Иванов. Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : монографія / Ю. Б. Иванов, П. А. Орлов, О. Ю. Иванова. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.
17. Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночных отношений / Ю.Б. Иванов. – Х.: РИО ХГЭУ, 1997. – 248 с.
18. Качалина Л. Н. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия : научное издание / Л. Н. Качалина, Ю. Б. Иванов, А. Н.

Тищенко, Н. А. Дробитько, О. С. Абрамова. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2004. – 256 с.

19. Конкуренентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення / за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.

20. Космина О. М. О. Конкуренентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах / М. Космина // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 1(2). – С. 125-131.

21. Крисак А.О. Методи оцінки потенціалу малих підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

22. Кублікова Т. Б. Система казначейства: управління фінансовими ресурсами: монографія / Т. Б.Кублікова, Е. І. Курганська. – Одеса: ОНЕУ, 2015. – 323 с.

23. Кублікова Т.Б. Прямі іноземні інвестиції: стратегія розвитку України: монографія / Т.Б. Кублікова, О.: Атлант, 2012. – 280 с.

24. Кузнецова І. О. Сучасні концепції формування конкурентних стратегій підприємства / Кузнецова І. О., Кублікова Т.Б // Науковий вісник ОНЕУ. – Одеса, 2017. - № 5 (247) – С.96-106.

25. Куманецький, С. А. Основні методи конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах виходу на зовнішні ринки [Электронный ресурс] / С. А. Куманецький // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – № 4(8). – С. 18-22 — Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2009_4/2.pdf

26. Кухарук А.Д. Класифікація та аналіз методів оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств / А.Д. Кухарук // Проблеми системного підходу в економіці : електронне наукове видання. - № 1. – 2011. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/ejournals/PSPE/2011_1

27. Левицька А. О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації. Механізм регулювання економіки. 2013. № 4. С.155–163.

28. Лупак Р. Л. Конкуренентоспроможність підприємства : навч. посіб. / Р. Л. Лупак, Т. Г. Васильців. – Львів : Видавництво ЛКА, 2016. – 484 с.

29. Малий І.Й. Держава і ринок послуг в трансформаційній економіці // Теоретичні та прикладні питання економіки: збірник наукових праць. Вип. 1 / за заг. ред. А.В. Шегди. – К. ТОВ «Кадри», 2002. – С. 56-66.

30. Миргородская Е. О. Эволюция финансового капитала в условиях глобализации : автореф. дисс... докт. экон. наук: 08.00.01 – экономическая теория / Е. О. Миргородская; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2007. – 50 с.

31. Милевский С.В. Подходы к оценке конкурентоспособности предприятия / С.В. Милевский // Механізм регулювання економіки. – 2003. – № 2. – С.70–72.

32. Мінцберг Г. Зліт і падіння стратегічного планування / Г. Мінцберг; пер. з англ. К. Сисоєва. – К. : Видавництво Олексія Капусти (підрозділ Агенції «Стандарт», 2008. – 412 с.

33. Мохначев С. А. Управленческие аспекты конкурентоустойчивости регионального вуза на рынке образовательных услуг. / С. А. Мохначев // Интеграция образования. – 2007. – № ¾ (48/49). – С. 14-16.

34. Оберемчук В. Ф. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства: стратегічні аспекти : автореферат дис. ... д. е. н. : спец. 08.06.01 / В. Ф. Оберемчук. – Київ : Київський нац. ек. ун-т, 1999. – 19 с.

35. Панасенко Д. А. Конкурентоспроможність підприємства: сутнісна та функціональна характеристики / Д. А. Панасенко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 727 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 270-275.

36. Погребняк Д.В. Теоретичні аспекти методів оцінки конкурентоспроможності підприємств [Електронний ресурс] / Д.В. Погребняк // Економічний вісник НТУУ —КПІ. – К.: Ексмо, 2012. – Режим доступу : <http://economy.kpi.ua/uk/node/370>

37. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Е. Портер; пер. с англ. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.

38. Портер М. Конкуренция. Москва : Издательский дом «Вильямс», 2001. 95 с.

39. Починок К. Б. Конкуренція як правова категорія / К. Б. Починок, М. П. Шейн // Юридична наука і практика: виклики часу [Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, Т. III м. Київ, Національний авіаційний університет, 12 березня 2015 р.]. – С. 150-152.

40. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс] : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>. – Станом на 01.10.2015.

41. Рибницький Д. О. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства/ Д. О. Рибницький, Т. А. Городня // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Випуск 20.9. –С. 227–230.

42. Родайкина М.А. Влияние конкурентоспособности строительных организаций на устойчивое развитие региона [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economy-lib.com>

43. Романов А. Н. Маркетинг : учебник / Романов А. Н., Корлюгов Ю. Ю., Красильников С. А. и др.; под ред. А. Н. Романова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 560 с.

44. Россоха В.В. Методичні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК // Економіка АПК. - 2005. - № 8. - С. 39-44.

45. Роуз М. Д. Выявление источников устойчивых конкурентных преимуществ / М. Д. Роуз, У. С. Даелленбах / Пер. В. С. Канькало // Российский журнал менеджмента. – 2003. – № 2. – С. 115-126.

46. Сахно, І. В. Аналіз основних методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств / І. В. Сахно // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2012. – № 2, Ч. 2. – С. 385–390.

47. Сімах Ю. А. Визначення поняття конкурентостійкість підприємства. / Ю. А. Сімах // Вісник Міжнародного Слов'янського Університету. Серія «Економічні науки». – 2007. – Том X, 2007. – № 1. – С. 12-16.

48. Словарь иностранных слов / [науч. ред. А. Г. Спиркина,

И. А. Акчурина, Р. С. Карпинской]. – 13-е изд., стереотип. – Москва : Русский язык, 1986. – 608 с.

49. Сомова, О. Є. Вартісна оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудування : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Сомова Оксана Євгенівна ; ПВНЗ Європейський ун-т. – К., 2008. – 19 с., включаючи обкл.: іл., табл. – Бібліогр. : С. 17–19.

50. Стивенсон В. Дж. Управление производством / В. Дж. Стивенсон; пер. с англ. под общ. ред. Ю.В. Шленова. – М. : БИНОМ, 1998. – 928 с.

51. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика : моногр. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 570 с.

52. Татар М.С. Економіко-математичне моделювання системної діагностики конкурентоспроможності підприємств [Текст] / Татар М.С. // Актуальні проблеми економіки: Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці / Харківський національний аерокосмічний університет «ХАІ» ім. М.Є. Жуковського, Україна – 2012 - №5(131). – 305-313.

53. Уланчук В.С. Конкуренція та методи визначення конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / В.С. Уланчук, В.О. Лисенко // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. – Вип. 70 (Ч. 2 – Економіка). – 2009. – Режим доступу :<http://udau.edu.ua/library.php>

54. Цибульська Е. І. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. для студентів, які навчаються за спец. 051 – Економіка / Е. І. Цибульська ; Народна українська академія. – Харків : Вид-во НУА, 2018. – 320 с.

55. Шершньова З.Є. Стратегічне управління : [підручник] / З. Є. Шершньова ; 2-е вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.